

Recenzja rozprawy doktorskiej:

mgr Katarzyna Kokot-Góra,

„Semantyka i składnia predykatów gratyfikacji
we współczesnym języku angielskim i polskim”

1. Recenzowana praca o charakterze monograficznym dotyczy wybranej klasy predykatów języka polskiego i angielskiego, których badanie skupione jest na wyodrębnieniu charakteryzujących je cech semantycznych oraz przejawianiu się tych cech w powierzchniowych strukturach zdaniowych. Są to predykaty gratyfikacji takie, jak pol. NAGRADZAĆ/ NAGRODZIĆ, WYNAGRADZAĆ/ WYNAGRODZIĆ, ang. REWARD, AWARD, przy czym uwzględnione są ich dwa podstawowe warianty semantyczne. Podstawę materiałową pracy stanowi ok. 1600 przykładów zdaniowych języka polskiego i angielskiego z badanymi czasownikami, wyekscerpowanych z polskich i angielskich korpusów internetowych, słowników syntaktycznych / walencyjnych oraz tekstów (w tym drukowanych), reprezentujących zróżnicowane rejestry stylistyczne. W wyniku tej ekscerpacji stworzona została baza zawierająca ok. 1600 przykładów zdaniowych. Wyobrażenie o stopniu trudności podjętego badania daje ogłęd zakresu rozpatrywanej tematyki, dlatego też w dużym skrócie zasygnalizuję zawartość pracy. Obszerny tekst (296 stron) ma przejrzystą konstrukcję. Po krótkim *Wstępie* (s. 4-6) komunikującym głównie cel pracy następuje treść właściwa, zawarta w trzech rozdziałach. *Rozdział 1.* (s. 9 – 81) poświęcony jest podstawowym zagadnieniom teoretycznym i metodologicznym związanym z badaną problematyką, a więc prezentacji kształtowania się koncepcji dotyczących cech propozycji i przejawiania się specyfiki predykatów w strukturach zdaniowych. Autorka skupia się na teoriach nawiązujących w tworzonych aparatach analizy do ujęć logicznych i szkicuje rozwój koncepcji opartych na walencji formalnej ku modelom uwzględniającym poziom semantyczny jako składnik bazowy. Omówione są więc takie pojęcia, jak predykat, argument, adiunkty (człony dodane) oraz model składni semantycznej S. Karolaka i jego kontynuacje, w tym składnia eksplikatywna oraz aktualne problemy wynikające z tych ujęć. Cele pracy, oprócz opisu wspomnianych zjawisk, obejmują także analizę konfrontatywną, której mają służyć takie narzędzia, jak przyjęta podstawa teoretyczna, a więc model składni eksplikatywnej bazujący na strukturze predykatowo-argumentowej, stanowiąc *tertium comparationis* analizy.

W *rozdz. 2.* (s. 82 – 157) uwaga Autorki skupiona jest na badanej klasie predykatów – głównie na kwestiach związanych z ustaleniem ich cech semantycznych oraz z metodologią opisu badanych jednostek. W związku z tym Doktorantka prezentuje istniejące ujęcia leksykograficzne, w tym opisy typu „sieciowego” Ch. Fillmore’a, polskie i angielskie słowniki walencyjne oraz polskie i angielskie słowniki syntaktyczne, a opisy te nie są pozbawione rysu polemicznego. Dalsze partie tego rozdziału zawierają ustalenia Autorki dotyczące cech semantycznych badanej klasy predykatów, co pozwala na zaproponowanie kształtu ich struktury semantycznej, a więc ilości i specyfiki argumentów, które są przez nie otwierane. Uściślone zostają funkcje otwieranych pozycji argumentowych oraz sprecyzowane stanowisko wobec członów przyłączonych.

W *rozdziale 3.* (s. 158- 269) można wydzielić dwie części. Pierwsza z nich zawiera opis typów diatez, które poświadczone zostały w strukturach zdaniowych z badanymi czasownikami, a także szczegółowy opis procesów dotyczących realizacji argumentów. W podrozdziałach dotyczących poszczególnych realizacji uwzględniona jest analiza procesów kondensacyjnych – opisane są obserwacje stopnia realizacji struktury semantycznej, w tym jej ubytków względem struktur „kanonicznych” i środki służące realizacji fragmentów treści w przypadkach struktur skondensowanych. W tych ostatnich szczególna uwaga poświęcona jest „niekanonicznym” sposobom realizacji treści argumentowych, w tym interesującym zjawiskom kondensacyjnym polegającym na kumulacji treści z dwóch pozycji argumentowych w ramach jednej pozycji, a więc zjawiskom specyficznego „spłynięcia” takich treści. Analizie poddano też interesujące eksponenty elementów struktury semantycznej w postaci przymiotników i przysłówków. Omówione zostały także realizacje, które można określić jako szczególnie trudne interpretacyjnie – są to wypadki graniczne pomiędzy pozycją argumentową a pozycją dodaną. Poszczególne fragmenty tego rozdziału zawierają też wnioski konfrontatywne. Druga część rozdz. 3. zawiera bardzo szczegółowe i systematyczne wykazy struktur udokumentowanych w materiale w postaci tabel i omówienia ich dystrybucji. W tabelach uwidocznione są w formie zapisów symbolicznych typy struktur eksplikatywnych poświadczone w materiale, dla każdego z języków osobno. Wykazane są w nich także dane ilościowe i procentowe poświadczeń oraz przykłady. Każdą z części kończy synteza konfrontatywna.

Zwięzłe podsumowanie kończące tekst akcentuje wnioski o charakterze teoretycznym, wynikające z analizy materiału oraz konkluzje konfrontatywne.

Praca zawiera bardzo bogatą bibliografię, obejmującą szerokie spektrum pozycji teoretycznych dotyczących omawianej problematyki oraz bogaty zestaw prac anglistycznych i polonistycznych – w tym teoretycznych i źródłowych - z uwzględnieniem publikacji internetowych.

2. Zarówno kompozycja, jak i zawartość pracy są bardzo przemyślane. Jawne sprecyzowanie modelu analizy jest wynikiem bardzo wyczerpujących analiz i odniesień do literatury przedmiotu – niejednokrotnie są to szersze przeglądy, które uwidoczniają rozwój teorii (tak np. w wypadku kształtowania się poglądów dotyczących walencji, czy też kształtu słowników syntaktycznych / semantyczno-syntaktycznych). Liczne omówienia Autorki z odesłaniem do pozycji bibliograficznych zawierają wątki polemiczne, co poświadcza wnikliwą lekturę i szczegółową orientację w omawianych zakresach tematycznych.

Model opisu stanowi teoria składni semantycznej S. Karolaka i jej kontynuacje w postaci składni eksplikacyjnej. Przyjęta podstawa teoretyczna jest wzbogacona przez wbudowanie do niej kategorii ról semantycznych (tzw. przypadków głębokich), osadzonych w teorii Ch. Fillmore'a. W wyniku szczegółowej analizy specyfiki poszczególnych argumentów przez badaną klasę czasowników - predykatów GRATYFIKACJI - zostaje zaproponowana parafraza struktury semantycznej zdań fundowanych na badanych predykatkach.

Autorka poświęca wiele uwagi kwestii, w jakim stopniu treści wbudowane w pełną semantycznie strukturę podstawową mogą podlegać procesom kondensacji, co najczęściej wiąże się z brakiem realizacji części z nich. K. Kokot-Góra dogłębnie bada więc poświadczone w materiale struktury zdaniowe i na ich podstawie wyodrębnia inwentarz typów i specyfikę zachodzących procesów. Szczegółowa analiza semantyczna i syntaktyczna pozwoliła ustalić inwentarz typów procesów kondensacyjnych ujawniających się w strukturach zdaniowych. Autorka wskazała specyficzne dla badanej klasy predykatów zjawiska, które umożliwia skomplikowana semantycznie, czteromiejscowa struktura argumentowa predykatów GRATYFIKACJI. W ramach zjawisk objętych problematyką diatezy oprócz konwersów o odmiennej lokalizacji pozycji syntaktycznych argumentów w stosunku do zdaniowych struktur podstawowych (tu np. kon-

strukcje pasywne) uwzględnione są także zdania bezpodmiotowe (z niewypełnioną pozycją podmiotu gramatycznego), blokujące pojawianie się jednego z argumentów. Poza konstrukcjami zawierającymi finitywne formy badanych czasowników analizowane są także konstrukcje, w których pozycja badanych czasowników realizowana jest przez formy infinitiwu oraz gerundium w ramach zdań podrzędnych. Zdarzają się także przykłady z formą imperatiwu.

Przeprowadzane analizy są logiczne i dogłębne, a obserwacje pozwalają dostrzec interesujące zjawiska ukazujące skomplikowane niejednokrotnie relacje między płaszczyzną semantyczną a poziomem realizacyjnym.

Należy stwierdzić, że wielość ujęć teoretycznych znanych Autorce z literatury przedmiotu nie zagroziło konsekwencji i spójności opisu, a więc utrzymaniu się w ramach określonego modelu i należy ocenić to bardzo pozytywnie (przykładem mogą być np. rozważania i decyzje dotyczące wypełnień pozycji argumentowych określanych jako metonimiczne). Podkreślenia wymaga też jasność wykładu, a także to, że Autorka nie stroni od odniesień do kwestii spornych w literaturze przedmiotu. Język pracy jest przystępny i żywy.

3. Jak wskazałam wyżej, w pracy poruszane i dyskutowane są liczne ujęcia teoretyczne dotyczące kwestii kardynalnych oraz szczegółowych. W drodze dyskusji i własnych analiz Autorka wypracowuje model, które służy jako podstawa badania i opisu. Kilka problemów nasuwa mi uwagi, z którymi dzielę się niżej. – *Problem porządku argumentów*. Autorka ustala, że badane predykaty otwierają cztery pozycje argumentowe (w tym dwa argumenty propozycjonalne) i przyjmuje następujące ich uporządkowanie w strukturach zdaniowych (s. 118):

[dla sensu REWARD S’]: Agent (x) – Beneficiary (y) – Response Action (p) – Cause (q)

[dla sensu *compensate* S’’]: Agent (x) – Aggrieved (y) – Cause (q) – Response Action (p)

Uzasadnienia dla tego uporządkowania Autorka poszukuje przywołując różne opinie (w tym o arbitralności takich ustaleń, o trudności rozstrzygnięć w wypadku więcej niż dwóch pozycji argumentowych, itp.) oraz opierając się na własnej analizie realizacji poszczególnych argumentów w strukturach zdaniowych. Zabrakło mi jednak sformułowania jasnych kryteriów ustalających przyjęty porządek (Autorka odsyła ogólnie do

ustaleń dotyczących realizacji pozycji argumentowych w strukturach zdaniowych). Nie jest też jasne, dlaczego, budując aparat analizy, mgr Kokot-Góra nie uwzględniła (nawet w dyskusji) ujęcia S. Karolaka dotyczącego właśnie kwestii porządku argumentów (Karolak:1984). Autor przyjmuje, że porządek / hierarchia argumentów przejawia się na poziomie wyrażen zdaniowych i podporządkowana jest perspektywie funkcjonalnej, a więc przyjęciu przez wyrażenia argumentowe funkcji tematu i rematu, przy czym tematyzacji „może podlegać każde wyrażenie argumentowe niezależnie od jego postaci” (Karolak 1984: 31). Jeśli chodzi o środki wyrażania, to kluczowy jest szyk oraz środki suprasegmentalne – cechy intonacji zdaniowej) *neutralnej / nieneutralnej* perspektywy funkcjonalnej i uznanie szyku w strukturach neutralnych jako podstawowego (Karolak 1984: 32). K. Kokot-Góra jest świadoma ważności uwarunkowań komunikatywnych w kategoriach temat – remat i poświęca temu zagadnieniu passusy w dalszych częściach pracy, jednak wydaje się właściwe, aby odnieść się szczegółowiej do koncepcji S. Karolaka w części ustalającej aparat analizy. Warto przy tym podkreślić, że funkcje aktualnego rozczłonkowania zdania niewątpliwie stanowią istotny czynnik tekstotwórczy, motywujący zastosowania w szerszym tekście struktur zdaniowych różniących się dialektą. Zajęcie stanowiska w tej kwestii przy budowaniu aparatu analizy w logiczny sposób uspołniłoby wykład (zagadnienie to dotyczy też problematyki braku wypełnienia pozycji w funkcji anaforycznej – por. niżej). Wobec wielości analizowanych zagadnień zrozumiałe jest, że szersze włączenie problematyki do opisu byłoby bardzo trudne, jednak odniesienie się Autorki do tej problematyki w tej części pracy byłoby pożądane.

- Trudny w opisie jest także *problem braku wypełniania pozycji argumentowych* w strukturze zdań i uwarunkowania kontekstowe zjawisk „zera” syntaktycznego. Niejednokrotnie lektura przykładów sugeruje „zero” anaforyczne, dlatego też komentarz Autorki na ten temat w części precyzującej podstawy teoretyczne i metodologiczne badania, jak wskazano wyżej, byłby pożądany, zwłaszcza że poza kontekstem nie zawsze można ocenić, jaka funkcja „zera” występuje w danym wypadku. Zjawiska „zera” anaforycznego (jako brak wypełnienia różnych pozycji argumentowych) nie są trywialne konfrontatywnie, bo języki mogą dopuszczać różną dystrybucją tego zjawiska (różnią one np. bułgarski i polski). Dlatego też wykazywanie łącznej ilości pojawień „zera” , bez względu na jego funkcję, nie wydaje się korzystne.

- Problem realizacji predykatu z argumentów propozycjonalnych przez *angielskie gerundium* na *-ing* i *konfrontacja* z *polskim imiesłowem* na *-ąc*.

Niedosyt pozostawia brak szerszego omówienia funkcji obu tych form, których dystrybucja różni oba języki. Wydaje się, że istoty problemu nie rozwiązują wskazane w pracy różnice dystrybucyjne. Istotne by było krótkie wskazanie warunków, które umożliwiają ten rodzaj swoistej nominalizacji zdań podrzędnych w obu językach (pomocna tu może być w odniesieniu do języka polskiego monografia H. Wróbla).

- Opis warsztatu badawczego mógłby też być uzupełniony o charakterystykę struktur zdaniowych składających się na *bazę materiałową*, a więc wskazanie, że uwzględnia się nie tylko struktury zdaniowe, w których badane predykaty występują w zdaniach głównych w formach finitywnych jako realizacje predykatu (jest to częsta praktyka w opracowaniach, bo możliwości realizacji pozycji argumentowych w zdaniach podrzędnych mogą wykazywać pewne blokady), ale także w ramach zdań podrzędnych (jako znominalizowane formy predykatów gratyfikacji - w postaci infinitiwu, gerundium, czy derywatów nominalnych).

Poruszone wyżej kwestie dyskusyjne nie umniejszają walorów pracy – świadczą one między innymi o tym, że podejmując się realizacji wybranego tematu Autorka zderzyła się ogromną ilością bardzo trudnych, wielokrotnie podstawowych i często dyskusyjnych do dziś problemów.

Uwagi redakcyjne:

- Jeśli tekst będzie przygotowywany do druku (co byłoby bardzo wskazane), należy przeprowadzić uważną korektę. Zawiera on literówki, braki kursywy, spacji itp. (błędy występują także w przykładach z obu języków). Należy też sprawdzić, czy wszystkie cytowane pozycje są uwzględnione w bibliografii oraz przejrzeć brzmienie nazwisk autorów.

4. Temat rozprawy może wydawać się dość wąski, ograniczony do niewielkiej ilości czasowników znajdujących się w zakresie badanego pola. Jednocześnie ta klasa predykatów jest interesująca ze względu na skomplikowaną strukturę semantyczną, w tym wielość otwieranych pozycji argumentowych i ich istotę. Przeprowadzona analiza w pełni poświadczyła stopień skomplikowanych procesów w warstwie semantycznej i syntaktycznej. Zawartość pracy ukazuje, z jak wieloma zagadnieniami badawczymi - teoretycznymi i metodologicznymi Autorka musiała się zmierzyć, aby wyczerpująco i spójnie opisać materiał językowy. Tego typu prace wydają się szczególnie cenne, ponieważ poszerzają wiedzę o funkcjonowaniu języka, zwłaszcza zaś o relacji pomiędzy poziomem semantycznym a poziomem realizacji formalnej.

Autorka zaprezentowała bardzo szeroka wiedzę i znajomość bogatej ilościowo i treściowo literatury; omówiona została szeroka problematyka stanowiąca tło dla badanych zagadnień. Zrealizowany został cel opisu cech semantycznych w relacji do sposobów ich wyrażania na poziomie formalnym - struktur syntaktycznych. Referowane i dyskutowane ujęcia poszczególnych zagadnień świadczą o umiejętności Autorki rzeczowego i umiejętnego wskazywania kwestii kluczowych dla prowadzonego toku rozważań, jednocześnie Doktorantka zaprezentowała umiejętność przedstawiania swoich przekonań i brak ulegania ujęciom, które mogłyby zakłócić tok rozumowania. Autorka potrafi w tym gąszczu ujęć i teorii zachować konsekwencję i nie wychodzi poza granice przyjętego modelu, co pozwala uniknąć błędu heterogeniczności. W mojej opinii jest to bardzo cenna i nie tak częsta cecha prac doktorskich, która bardzo dobrze świadczy o kompetencjach i zdolnościach badawczych mgr Kokot-Góry. W prowadzonych dyskusjach przejawia ona też swobodę, praca pisana jest żywym językiem, zaciekawia szerszymi refleksjami, które prowadzą Autorkę na teren rozważań o związkach myślenia i języka, a także na temat zjawisk pragmatyki językowej.

Obszerny materiał z obu badanych języków i przejrzyste jego opracowanie stanowi wartość samą w sobie i niewątpliwą wkład w wiedzę o wybranym polu semantycznym i jego realizacji. W moim przekonaniu tego typu prace, polegające na bardzo szczegółowym opisie wybranego, nawet wąskiego pola, w ramach ściśle określonego i świadomie wybranego modelu analizy, są bardzo pożądane. Świadczą też o dojrzałości naukowej autora.

Konkluzja:

Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że recenzowana praca w zupełności spełnia warunki określone w art. 13 ustawy z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

Warszawa, 15. maja 2020 r.

Małgorzata Korytkowska